

УДК 331.28

Павловська В. А.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕХАНІЗМУ НОРМУВАННЯ ПРАЦІ В УМОВАХ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Економічна категорія «ефективність» має складну систему визначення. Базовим поняттям виступає «ефект» (від лат. effectus – виконання, дія) як результат або слідство будь-яких причин, дій. Сучасна економічна теорія визначає узагальнення та відмінність даних понять. Так, ефект має абсолютний вираз досягнутого результату, а ефективність виступає відносною характеристикою ефекту [1–2].

В практиці господарювання розрізняють одноразовий та мультиплікаційний ефект. Одноразовий ефект – це ефект, котрий отриманий тільки раз і не буде отриманий повторно.

Мультиплікаційний ефект – це ефект, отримання котрого є періодичним або постійним. Цей ефект створюється у таких видах:

- дифузійний ефект – той, що може бути досягнутий не тільки в умовах однієї авіа-корпорації та й інших;
- резонансний ефект – той, що реалізується в умовах однієї авіакомпанії та впливає на діяльність інших;
- ефект стартового вибуху – вірогідність наявності у перспективі ланцюгової реакції;
- ефект супровідних можливостей – той, що виникає разом із створенням інших неосновних результатів;
- ефект акселерації – той, що визначає не тільки отримання позитивного результату, а й прискорення темпів його розповсюдження.

Діалектичний зв'язок між усіма видами ефекту полягає у тому, що вони формують єдиний загальний інтегральний ефект. Абсолютний ефект характеризує загальну величину ефекту, який авіакомпанія може отримати від власної діяльності за визначений період часу.

Порівняльний ефект відображає слідство порівняння можливих варіантів господарювання та вибору найкращого з них [3].

За містом виникнення розрізняється локальний та загальноекономічний ефект. Локальний ефект – це такий вид ефекту, котрий відображається безпосередньо на діяльності конкретної авіакомпанії, а загальноекономічний ефект відбивається на національній економіці.

Вимірювання ефективності пов'язано з визначенням її критерію та системи показників. Критерій – це головна ознака, що використовується для здійснення кількісного аналізу оцінки рівня ефективності визначеного управлінського рішення [4]. Головним критерієм функціонування механізму нормування праці слід вважати зростання продуктивності праці.

Економічна ефективність – результативність діяльності об'єкту, процесу, заходу. Так, ефективність процесу виробництва, співвідношення між результатами господарської діяльності та витратами на виробництво. Показниками ефективності виступають продуктивність праці, фондвіддача та інші. Нормування праці також є економічним процесом.

Проблеми забезпечення ефективності діяльності підприємств за рахунок ефективного використання трудових ресурсів досліджено в роботах В. Антонюк, Г. Астапової, Н. Кравець, Е. Крилова, Н. Лук'яненко, В. Панкова, С. Подрези, Н. Ревенко та інших.

Метою даної статті є обґрунтування функціональної залежності ефективності діяльності машинобудівного підприємства від дієвості механізму нормування праці.

Задачі:

- розглянути сутність та види економічного ефекту від впровадження механізму нормування праці в умовах машинобудівних підприємств;

– на основі застосування рефлексивного підходу визначити функціональну залежність рентабельності машинобудівного підприємства від якості нормування праці;

– довести за допомогою практичних розрахунків приріст прибутку за результатами впровадження механізму нормування праці в умовах машинобудівного підприємства.

В процесі дослідження використано методи економічного аналізу та синтезу, математичного моделювання, логічного узагальнення результатів, експертних оцінок, прямого опиту.

При формуванні системи показників ефективності механізму здійснення процесу нормування праці використовуються такі принципи:

– забезпечення зв'язку між визначеними критеріями та системою конкретних показників ефективності машинобудівного підприємства;

– відображення ефективності використання усіх видів ресурсів машинобудівного підприємства;

– можливість використання визначених показників ефективності на усіх рівнях управління;

– виконання визначеними показниками стимулюючої функції усіх видів діяльності машинобудівного підприємства.

Особливості методичних підходів до оцінки ефективності функціонування машинобудівного підприємства зведено до наступного:

– при аналізі та оцінці використовуються обмеження кількості економічних та фінансово-бухгалтерських показників;

– у порівняльному аналізі використовується система вартісних та натуральних показників;

– інтегральний показник розраховується за допомогою різних систем рангової кореляції та кластерного аналізу;

– ступінь впливу головних показників на кінцеві результати функціонування машинобудівного підприємства перевіряється за допомогою регресійних моделей;

– визначення закономірностей зміни головних показників ефективності функціонування машинобудівного підприємства і обґрунтування їх прогнозних величин.

Ефективність діяльності машинобудівного підприємства є комплексним відображенням кінцевих результатів використання матеріально-технічних засобів та робочої сили за визначений період часу. Ефективність діяльності може мати абсолютний вираз через розрахунок економічного ефекту, котрий відображають різними вартісними показниками, котрі є характеристиками проміжних та кінцевих результатів діяльності корпорацій. До таких показників в умовах машинобудівного підприємства відносяться: обсяг чистого доходу; обсяг прибутку; величина економії витрат.

Економічна ефективність машинобудівного підприємства характеризується системою показників, котрі розрізняються за рівнем узагальнення (узагальнюючі та приватні) та рівнем управління (показники машинобудівного сектору в цілому, підсистеми – корпоративного машинобудівного сектору, машинобудівного підприємства).

Важливим показником, який також характеризує діяльність машинобудівного підприємства є соціальний ефект. Цей ефект виражається в скороченні робочого часу, збільшення числа робочих місць, покращення умов праці тощо. Соціальну ефективність діяльності машинобудівного підприємства зведено до двох характеристик. По-перше, вона визначається за ступенем надання якісної продукції споживачам. Відповідні показники розрізняються за рівнями управління. По-друге, соціальна ефективність машинобудівного підприємства визначається витратами часу споживачів на користування продукцією.

Оскільки визначено, що економічна ефективність – це співвідношення результатів та витрат, ефект – це різниця між результатами та витратами на їх досягнення, то загальна ефективність фінансово-господарської діяльності машинобудівного підприємства вимірюється

одним із двох способів, що відбивають результативність його роботи щодо величини авансованих ресурсів (1-й спосіб), або величини їх споживання в господарському процесі (2-й спосіб) [5]:

$$Эа.р. = \frac{\text{Обсяг реалізованих послуг}}{\text{Сума авансованих ресурсів}}, \quad (1)$$

де $Эа.р.$ – ефективність авансованих ресурсів.

$$Эп.р. = \frac{\text{Обсяг реалізованих послуг}}{\text{Сума спожитих ресурсів}}, \quad (2)$$

де $Эп.р.$ – ефективність спожитих ресурсів.

Як видно з наведених формул, визначення впливу показників нормування праці на збільшення значення показника фінансово-господарської діяльності неможливо, через спрощеність і загальний характер цих формул. Узагальнюючим показником ефективності діяльності машинобудівного підприємства виступає його прибуток. Нижче представлено завдання щодо підвищення економічної ефективності машинобудівного підприємства.

Забезпечення максимізації розміру формованого прибутку, який відповідає ресурсному потенціалу підприємства і ринковій кон'юнктурі. Ця задача реалізується шляхом оптимізації складу ресурсів підприємства і забезпечення їхнього ефективного використання. Основними природними обмежниками розміру прибутку виступають максимально можливий рівень використання ресурсного потенціалу і сформована кон'юнктура товарного і фінансового ринків. Забезпечення оптимальної пропорційності між рівнем формованого прибутку і припустимим рівнем ризику. Між цими двома показниками існує прямо пропорційний зв'язок. Із врахуванням відносин менеджерів до господарських ризиків формується припустимий їхній рівень, який визначає агресивну, помірну (компромісну) чи консервативну політику здійснення тих чи інших видів діяльності або проведення окремих господарських операцій. Виходячи з заданого рівня ризику, у процесі управління повинний бути максимізований відповідний йому рівень прибутку.

Забезпечення високої якості формованого прибутку. У процесі формування прибутку підприємства повинні бути в першу чергу реалізовані резерви її росту за рахунок операційної діяльності і реального розвитку підприємства. У рамках операційної діяльності основна увага повинна бути приділена забезпеченню зростання прибутку за рахунок розширення обсягу випуску продукції й освоєння нових перспективних її видів.

Забезпечення виплати необхідного рівня доходу на інвестований капітал власниками підприємства. Цей рівень при успішній діяльності підприємства повинний бути не нижче середньої норми прибутковості на ринку капіталу, при необхідності відшкодовувати підвищений підприємницький ризик, зв'язаний зі специфікою діяльності підприємства, а також інфляційні втрати. Забезпечення формування достатнього обсягу фінансових ресурсів за рахунок прибутку відповідно до задач розвитку підприємства в майбутньому періоді. Тому що прибуток є основним внутрішнім джерелом формування фінансових ресурсів підприємства, її розмір визначає потенційну можливість створення фондів виробничого розвитку, резервного й інших спеціальних фондів, які забезпечують майбутній розвиток підприємства. При цьому в самофінансуванні розвитку підприємства прибутку повинна приділятися провідна роль.

Забезпечення постійного зростання ринкової вартості підприємства. Ця задача покликана забезпечувати максимізацію добробуту власників у перспективному періоді. Темп зростання ринкової вартості в значній мірі визначається рівнем капіталізації прибутку, отриманої

підприємством у звітному періоді. Кожне підприємство виходячи з умов і задач господарської діяльності саме визначає систему критеріїв оптимізації розподілу прибутку на капіталізовану і споживану її частини.

Забезпечення ефективності програм участі персоналу в прибутку. Програми участі персоналу в прибутку, покликані гармонізувати інтереси власників підприємства і його найманих робітників, повинні з однієї сторони ефективно стимулювати трудовий внесок цих працівників у формування прибутку, а з іншого боку – забезпечувати досить прийнятний рівень їхнього соціального захисту, що держава в сучасних умовах цілком забезпечити не в змозі.

Ефективність діяльності машинобудівного підприємства як господарського суб'єкта вимірюється показником рентабельності. Згідно аналітичних даних більшість машинобудівних підприємств є низькорентабельними. З метою покращення результатів діяльності машинобудівних підприємств, в умовах котрих створений і діє механізм нормування праці, необхідно визначити напрями його впливу на прибутковість за допомогою рефлексивного підходу.

Показники, що характеризують цей вплив:

приріст продуктивності праці ($R1$);

приріст чистого доходу машинобудівного підприємства ($R2$);

приріст прибутку машинобудівного підприємства ($R3$).

Подальша деталізація сутності наведених показників створює також три групи додаткових характеристик:

перша група: приріст індивідуальних значень показників якості нормування праці ($R11$); приріст сукупного значення показника якості праці ($R12$); перебільшення суми приросту показника якості праці над величиною його зменшення ($R13$);

друга група: приріст чистого доходу від фінансово-господарської діяльності машинобудівного підприємства ($R21$); приріст чистого доходу від іншої непрофільної діяльності ($R22$);

третья група: приріст валового прибутку ($R31$); приріст прибутку від звичайної діяльності (оподаткованого прибутку) ($R32$); приріст чистого прибутку ($R33$).

Згідно складових показника якості нормування праці показник $R11$ першої групи містить п'ять деталізованих показників – $R111$ – показник оптимальної норми праці, $R112$ – показник збалансування робочого часу, $R113$ – показник якісного використання робочого часу, $R114$ – показник творчого використання робочого часу, $R115$ – показник відтворення робочої сили.

Функціональну залежність рентабельності від функціонування механізму нормування праці відображено таким чином:

$$R0 = f((R1 (R11 (R111, R112, R113, R114, R115) R12, R13), (R21, R22), (R31, R32, R33)). \quad (3)$$

Приріст рентабельності визначається наступним чином:

$$\Delta R_d = \psi (\varphi d (R \pm \Delta R_k) \pm R_k, \quad (4)$$

де f – функція розрахунку показника рентабельності машинобудівного підприємства;
 ψ , φd – функції розрахунку та перерозрахунку норм праці в машинобудівному підприємстві;

R – значення базової рентабельності машинобудівного підприємства;

ΔR_k – приріст рентабельності за рахунок зростання окремого коефіцієнта, який є складовим показником якості праці;

R_k – значення рентабельності з врахуванням зростання показника якості праці.

Згідно оперативних даних 5-ти досліджених машинобудівних підприємств, середній приріст прибутку за рахунок підвищення якості нормування праці складе 2922 тис. грн (табл. 1).

Таблиця 1

Розрахунок приросту чистого прибутку за рахунок зростання якості нормування праці в умовах машинобудівних підприємств

Назва підприємства	Прогнозний приріст чистого прибутку (за даними підприємств)	Ймовірність отримання приросту (за даними підприємств)	Середньо-квадратичне відхилення	Приріст загальної величини показника продуктивності праці	Середній розрахунковий приріст чистого прибутку
ТОВ «Укрінструмент»	1238	0,6	24,63	22	541,86
АТ «Донбасавто»	1794	0,6	18,95	31	587,45
ВАТ «ДЕМЗ»	1349	0,6	16,82	23	386,86
ВАТ «Рутченківський завод гірмаш»	1585	0,6	21,55	28	603,4
ВАТ «Донецькгірмаш»	1704	0,6	25,46	32	814,72
Разом	7670	0,6	107,41	27,2	2921,552

ВИСНОВКИ

Показниками впливу механізму нормування праці на прибутковість машинобудівного підприємства виступають приріст продуктивності праці, приріст чистого доходу машинобудівного підприємства, приріст прибутку. Вимірювання цього впливу доцільно здійснювати за допомогою рефлексивного підходу, котрий передбачає визначення категорії та показника якості нормування праці і таких його складових у вигляді п'яти деталізованих показників: оптимальної норми праці, збалансування робочого часу, якісного використання робочого часу, творчого використання робочого часу, відтворення робочої сили.

Використання визначених показників у практиці нормування праці в умовах машинобудівних підприємств сприяє зростанню продуктивності праці та як слідство прибутковості діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Астапова Г. В. *Повышение качества труда работников приватизированных предприятий* / Г. В. Астапова, В. П. Олифинов, С. А. Кобец. – Донецк : Лебедь, 1999. – 70 с.
2. Панков В. А. *Введение в теорию управления корпорацией* / В. А. Панков, А. Л. Еськов, С. В. Ковалевский, С. Н. Петрукевич. – Краматорск, 1999. – 69 с.
3. Астапова Г. В. *Корпоративное управление и корпоративные финансы в условиях трансформационной экономики : монографія* / Г. В. Астапова. – Донецк : Сталкер, 2004. – 183 с.
4. *Промисловий і авіаційний маркетинг* / С. М. Подреза, С. Є. Петропавлівська, О. А. Радченко, А. С. Гуріна. – К., 2005. – 376 с.
5. Астапова Г. В. *Организационно-экономический механизм корпоративного управления в современных условиях реформирования экономики Украины* / Г. В. Астапова, Е. А. Астапова, Д. П. Лойко. – Донецк : ДонГУЭТ им. М. Туган-Барановского, 2001. – 526 с.